

כיצד נתרשם מומחה נודע מעדרינו ?

שונים מאלה שבישראל? האם התנאים החקלאיים הבלתי נוחים בשתי הארצות הם דומים? זאת היתה איפוא הסיבה העיקרית לסקרנותו של מדען זה, ובהזדמנות השתתפותו בוועידה מקצועית באירופה „קפץ“ גם לישראל. את התרשמותו מהמגע עם בוקרי ישראל הוא ביטא במשפט כולל דלהלן: „מנקודת ההשקפה של טיפוח בעלי-חיים הרי כינון הבקר הישראלי פריזי הוא אחד הנסיונות רחבי-המידות המפתיע ביותר, שהדגים למעשה את עיקרון הצירוף של גאנים וברירה לשם כינון פרת-חלב שימושית משובחת. תוך התבססות על מבחן הצאצאים“.

כדי להבין את התעניינותו המיוחדת של מר בונסמה בניסיון הישראלי יש להזכיר שרוב מחקריו בארץ מולדתו נערכו בשאלות התאקלמות והסתגלות בקר אירופי לתנאי אקלים סוב-טרופי, ואמנם — בדור"ח שלו על ישראל הוא נוגע גם בשאלות אלה ומעיר הערות מחכימות למדי, כפי שיצוין עוד להלן.

החוברת כולה שופעת אהדה למפעל תקומת מדינת ישראל, ואין האורח מסתפק בדיון בשאלות מקצועיות; הוא מספר גם על תנאי הארץ בכללותם, על קליטת עולים, ועל הבעיות שנת-עוררו בקשר עם כך, על ראשית התנועה הציונית וכדומה. קטעים מיוחדים הוא מקדיש לחשיבות החקלאות בתקומת ישראל, ואין הוא פוסח אף על תחיית העברית כלשון מדוברת. ביתר

ב-1960 ביקר בארץ פרופ' פ. נ. בונסמה, אחד המומחים הנודעים בגידול בעלי חיים ובמשק החלב שבאפריקה הדרומית, ואת רשמיו הוא פירסם בצורת חוברת נאה ב-1961.

בפתח החוברת הוא מסביר מה עורר אותו לערוך את הביקור בישראל, ואלה הם דבריו: „דור"ח קצר באחד הפרסומים של FAO עורר דמיונו ומחשבתו של המחבר. זה נבע מהרושם שהתנובה הממוצעת של פרה בישראל צוינה בין הגבוהות ביותר בעולם. ידיעותי על התנאים הגיאוגרפיים והאקלימיים בארץ זו היו אמנם מעטות ודור"ח זה נראה בעיני אך בקושי ראוי לאימון. בדור"ח הנ"ל, משנת 1958/59, צוינה תנובה ממוצעת של 5130 ק"ג חלב עם 3.49% שומן בעדרים שהיו נתונים לביקורת הרשמית. התנאים האקלימיים בישראל נעים בין חצי צחיחים למדבריים. בקיץ — מידות החום הן גבוהות מאוד, ביחוד באזורים שמתחת לגובה הים. הקרקעות ידועים כדלים, מנוצלים וסחופים. תנאים כאלה נוגדים, כידוע, רמות גבוהות של ייצור. ושאלתי את עצמי — כיצד נתאפשרו דברים כאלה? כיצד אפשר היה ליצור תנאים שיאפשרו פעילות פיסיולוגית אופטימלית בפרות עתירות-תנובה בתנאי סביבה כה שליליים? ושאלה נוספת העסיקתני — באיזו מידה התנאים הגיאוגרפיים והאקלימיים המגבילים באזור רים נרחבים שברפובליקה הדרום-אפריקנית הם

המשק בתמורה של ממש עבור עבודה מיוחדת שהושקעה בשיפור הניקיון.

למרות שהפרס של מחצית האגורה לליטר איננו מביא להפרש גדול במחיר הכללי ואיננו מעריך במלואו את ההפרש הממשי (בכסף) בין חלב מסוג מעולה וסוג גרוע, הרי מסתכמים פרסים אלה במשקים מסודרים באלפי לירות בשנה. לעומת זאת, אין שיטת הרצדוקטאזה משפיעה במושב כל עיקר כי רוב אנשי הכפר אינם יודעים כלל שקיימות בדיקות כאלה ומה פירושן. ההפרשים במחיר הבאים בעקב פרסים או קנסות „נעלמים“ בחשבון הכללי של המושב.

האחריות של כל יצרן לטיב החלב שלו נגמרת עם מסירת החלב לתחנה. המשק הדואג לייצור חלב היגיאני מקבל אותו מחיר שמקבל הרשלן. אלה הן הסיבות העיקריות לכישלון מאמצינו להיטיב המצב ההיגיאני במושבים. אם לא נצליח להנהיג במושבים תשלום מודרג לפי טיב החלב של כל חבר, לא נצליח לשנות את פני הדברים באופן יסודי. ביצוע תכנית זו איננו פשוט, אך מספר קטן של מושבים שהתחילו ללכת בדרך זו יכולים להצביע על התקדמות ניכרת.

אבנר שמאי

„תנובה“ רחובות

האטת ההשבה בגזע הישראלי-פריזי ועל החס-כוניות בייצור החלב, כי לדעתו ולפי התרשמותו, הקיבוצים הם הם נושאי הקידמה העיקריים בפיתוח וטיפוח העדרים המשובחים (הערוך המלקט: טעות אופטית, כנראה, מחמת רושם היצוני, כי למעשה הרי אין כל הבדל מבחינה גאנאטית בין הבקר שבעדרי המושבים לבין אלה שבקיבוצים, ורק המראה היצוני של המבנים וכו' במשק המושבי הוא שהטעהו); ולקורא הישראלי תירצה כיצאת-דופן התרשמותו של האורח, המנוסחת בצורה דלהלן: "יתרונם של הקיבוצים, מנקודת ראות של משק-החלב, מביא לידי מסקנה שההתרחבות העתידה של ענף זה בישראל תהיה תלויה במידה רבה בהתפתחותם של הקיבוצים".

הגזע הישראלי-פריזי

בדור"ש שלו מוסר מר בונסמה הרבה פרטים על תולדות הגזע. הוא מתאר את תכונות הגזע הדמשקאי ומצרף גם תצלומים נאים בצבעים טבעיים מפרות דמשקאיות אחדות ומבת-כלאיים מדור ראשון. הפרטים שהוא מביא על כושר ההנבה של הדמשקאיות וכו' יודעים לבוקרי הארץ, ואין לחזור על הדברים; הוא מחווה את דעתו שבהכלאה הושג בהצלחה עיצוב של פרט-חלב מהטיפוס הנשימתי (טיפוס ראספיראטורי-יוס). כהוכחה למה שניתן להשיג בשיטת הכלאה זו בדורות ה-7-8 הוא מציין את העדרים שבגבע, עין-חרוד ובית-אלפא.

לפי התרשמותו יוצא שהפרים ההולשטיין-פריזיים נתגלו כמבורכים יותר מאשר הפרים שהובאו מהולנד. בפיתוח העדרים באזורים החמים, בעמקי בית-שאן וירדן, הוסבה תשומת לב מיוחדת לבירור פרות עתירות-תנובה עמידות בתנאי האקלים המיוחדים האלה, וכן הופעלו לשם כך ברבייה פרים מ"תוצרת ישראל". הוא מביא כאישור למגמה הנ"ל פרטים על הפר המעורב "ירדני 842", שנולד בעמק הירדן מאב פריזי ומאם מדור שני; גם תעודתו המקורית של פר זה צורפה לחוברת.

מובאים על ידו גם פרטים על כל האימפור-טים של בקר פריזי מארצות אירופה ומארה"ב.

הרחבה הוא מתעכב על תנאי החקלאות בישראל וניכר שהוא שאב את הידיעות ממקורות ראשוניים וקלט אותן כראוי. תיאור מפורט, בצירוף מפה, הוא נותן לרקע הגיאוגרפי והאקלימי של הארץ, לאזוריה השונים.

לשם הבנת תנאי הייצור ביישובים השונים הוא מביא גם פרטים על צורות ההתישבות השונות ומסביר את מהות הקיבוץ, המושב והמושב השיתופי. בביקוריו השונים הוא שוחח עם הבוקרים, שאל שאלות, והאחראי לענף בקבוצת גבע השיב לו תשובה דלהלן על הערתו ותשר-כחותיו לעדר החלב שבגבע: "אנחנו אומה עניה, אבל לא עניים מכדי רכישת פרים משובחים. העטינים וכושר הייצור הם אבני-הבוחן שלנו לגבי צאצאי הפר". והאורח מציין שהערה זו מבליטה בבחירות את הגישה המסחרית של המטפח הישראלי.

בתיאוריו המפורטים על משק בקר החלב בישראל הוא מסביר את שיטות העבודה, את המבנים לשיכון העדרים בקיבוצים ובמושבים וכו'. הדברים מודגמים גם ע"י סקיצות ותצלומים צבעוניים. הוא מביע את התפעלותו ממשק שובל ומבליט באופן מיוחד את הישגיו על רקע הנוף המדברי-הבידואי, בו שוכן משק זה. בשובל הוא התרשם במיוחד מגידול העגלים לבשר (מעדר החלב) ומוסר בדרך כלל את כל הנתונים הידור-עים לנו, תוך הבעת התפעלות מההישגים בייצור בשר בדרך זו.

תשומת-לב מיוחדת הוא הקדיש להדרכה בחליבה מיכאנית והוא מלא תשבות לעבודתו הפוריה של ח'י הברון. הוא משבח גם את המצב ההיגיאני בביתני-החליבה, אם כי אינו מתעלם מהמצב הבלתי משביע רצון שבסככות, מחמת חוסר רפד.

הוא ביקר גם במושב אביגדור ומביע את התפעלותו מהתנובה הגבוהה של יחידת עדר בת 7 פרות חולבות.

בדונו במגמות בהתישבות מיום קום המדינה — ריבוי התישבות מושבית לעומת קפיאה מסור-יימת בהתישבות הקיבוצית (תוך השוואת נתון-נים מהשנים 1949 ו-1957), הוא מביע את חששותיו שהתפתחות זו עלולה להשפיע על

5. עדרי הקיבוצים משמשים מערך (מסגרת) נוח מאוד למבחן צאצאים של פרים ומאפשרים את ההשוואה לבנות-הדור (המקבילות) של פרים אחרים.

6. הבסיס המעשי של בחירת פרות לזיווגים מבוררים (בחירת אמהות לפרים) לשם טיפוח פרים ישראלים-פריזיים עבור מכוני ההזרעה המלאכותית. לזה מצטרף הנהוג של קביעת תקופת „המתנה” לגבי פרים צעירים בטרם יופעלו במלואם.

בדו"ח של מר בונסמה הובאו גם תוצאות הביקורת הרשמית מהשנים 1949/50 ועד 1958/59, וממילא מתעכב שוב האורח על ההתקדמות הבלתי שכיחה בהעלאת התנובה הממוצעת וחזור ומסביר את הגורמים לכך שהוזכרו לעיל, אלא שהוא מוסיף הפעם גם את עובדת השימוש האינטנסיבי בפרים בדוקים-משביחים.

בפרק המוקדש להזנת עדרי החלב בארץ הוא מסביר בנאמנות את הקשיים בייצור אספקה במשק (יוקר מי ההשקיה, תחרות גידולים אחרים במספוא וכו') ומנמק בזה את השימוש האינטנסיבי במזונות מרוכזים. הוא אף מתבטא שכמויות המזון המרוכז שמגישים לפרות החלב בישראל נראות כ„פאנטאסיות” כשמשווים אותן לנהוג בארצות מייצרות-חלב אחרות. מבחינה מסויימת הוא מצדיק את העדפת המ"מ על פני מנות נכבדות של מספוא גס יבש לשם שמירה על כושר הנבה גבוה באזורים החמים ביותר בארץ (עמקי הירדן ובית-שאן).

בדברו על הבעיות הכלכליות של הענף הוא מוסר את הדברים כהוריתם ומצביע על הקשיים הצפויים בעקב עודפים שיופנו לתעשייה וכו', שהתמורה עבורם היא פחותה בהרבה מהתמורה עבור חלב שתיה. מובן מאליו שהוא מזכיר גם את ענין הסובסידיות שמאפשרות לע"ע לקיים את הענף תוך רווחיות מסויימת. הוא מציין עוד שהמחירים המופרזים הקיימים בשוק הבשר בישראל משמשים גורם מדרבן להרחבת העדרים לשם הגדלת ההכנסה מבשר-עגלים ופרות פסור לות, ודרך אגב מתרחב גם ייצור החלב. הוא מניח איפוא שבעתיד אין להימנע מירידת מחירי רים וזה יאלץ את הבוקרים לשקוד על ייעול-

בדברו על ההזרעה המלאכותית ומהרשמים במכוני ההזרעה הוא מביע את דעתו שמבחינת טיפוסיות המבנה קיים עדיין ערב-רב בקרב עדרי-הפרים, ולכן גם חסר עדיין מבנה טיפוסי בפרות, אם כי מורגש כבר בהן עיצוב הטיפוס סיות בשיעור רב יותר מאשר בפרים המוחזקים בתחנות ההזרעה.

בהזכירו את עובדת הרנטאביליות שבגידול העגלים לבשר הוא מצטט את חוות-הדעת של מומחה FAO, בה הוא ממליץ לטפח בישראל פרה דו-תכליתית שתשמש מקור בטוח גם להסיפקת בשר; אולם הוא שולל יחד עם זה את השימוש בפרים מהטיפוס הנוכחי שבפריזולנד (הולנד), תוך הבעת חשש שהטיפוס הראספי-ראטוריוס שהתגבש עד עתה בארץ ייפגע ע"י כך. הוא מתאר את הפרה הישראלית-פריזית כעדינת-עצמות, שעולה בטיפוסיותה החלבנית על הבריטיש-פריזיאן.

בסכמו את ההצלחה בטיפוח הפרה הישראלי-פריזית, הוא מונה את הגורמים הבאים ששימשו סיוע רב במשימה זו:

1. ההכלאה בגזע הדמשקאי, יש להניח שהנחילה לפרה הישראלית-פריזית גאנים, המקנים לה סובלנות רבה יותר לגבי חום.

2. האינטרודוקציה של בקר פריזי מארצות שונות (הולנד, גרמניה, ארה"ב) הביאה עמה צבירה של גאנים והשתנות (ואריאציה) מגוונת יותר לתכלית הסלקציה. האימפורטים הגדולים של הבקר ההולשטיין-פריזי בתקופת 1949—1953 הבטיחו את התאורחותו של הטיפוס הראספי-ראטורי בבקר החלב, שהינו בעל כושר הסתגרות רב יותר לתנאים טרופיים.

3. יחס המחירים הנות שבין חלב לבשר איפשר לבוקרי ישראל לבצע סקלציה בממדים רחבים ביותר מבלי לפגוע בכלכלתו החסכונית של הענף. כל פרה, שרמת תנובתה לא סיפקה מבחינת הראנטאביליות, נפסלה והוצאה לשוק הבשר ללא הפסד ניכר לענף.

4. רמת ההזנה הגבוהה מאוד, הנהוגה בישראל וכן מימשק הענף, סייעו גם הם בברירת הפרות, מכיון שהובטח גילוי האופטימום הפא-נוטיפי בייצור.

כשהוא דן בייצור הבשר בארץ הרי הוא מאשר את העובדה שהספק הראשי של הבשר הוא לעת עתה עדר החלב, ואינו מניח שעדרי הבקר לבשר, שפותחו בארץ, יעלה בידם אי פעם לשלול עמדת בכורה זו מאת עדרי החלב.

לגבי עדרי הבקר לבשר הוא ממליץ על השימוש בפרים מהגזע האפריקאנדי, שלדעתו יתאימו יותר לתנאי הארץ מאשר התרפורדים. אם ההגבלות הווטרנאריות לגבי הגזע האפריקאנדי יוסרו, הוא ימליץ בפני התאחדות מגדלי גזע זה באפריקה הדרומית לתרום לממשלת ישראל מספר פרים טובים מגזע זה, כדי לנסותם בעדרי בקר הבשר בארץ.

בפרק המסכם הוא חוזר על הגורמים שסייעו בידי בוקרי ישראל לכוון פרת-חלב מצוינת בתנאי אקלים סובטרופי ומצביע שוב על התשריות לשמור על כושר הסובלנות לחום. כן הוא נתרשם באופן מיוחד מההתקדמות במיכון החליבה ומההדרכה בביצוע החליבה ומסיק מסקנות כיצד להגשים זאת, לפי דוגמת ישראל, במולדתו. את תודתו על הכנסת האורחים הנדיבה, שהוא נהנה הימנה, הוא מביע לא, לוי, לא, שמאראגד, לחי הברון, לד"ר פינצי (שהדריכו במשקים מגדלי הצאן), לרוג'ר בנימין (שהראה לו את העדר האפריקאנדי בסדום), לד"ר ר. וולקני ולד"ר אפשטיין.

הדו"ח של פרופ' בונסמה חובר מתוך יחס של חיבה והערצה להישגי הבוקרים בארץ ונתקיים בנו הפסוק: "יהללך זר ולא פיך". אולם הלילה לנו להתיהר ולהגיד "שישו בני-המעיים". כולנו חדורים הכרה שעומדים אנו עדיין בפני בעיות קשות למדי, וחשוב הדבר שתהלות ותשריחות שישמיעו באזנינו אורחים נכבדים לא ירפו את ידינו במאמצינו להתקדם ולהתקדם. סיכם י. ע.

יתר בייצור. ופה הוא שוב מביע את ההשערה (המוטעית) שהמושבים ודאי ייעלמו כייצרני חלב משום שההכנסה הגבוהה מגידול ירקות ופירות תקסום להם יותר, ולעומתם הקיבוצים ירחיבו את עדריהם ויגבירו את ייצור החלב.

פרטים מובאים בדו"ח זה גם על בחירת אמהות לפרים, על הצורך לגבש מבנה טיפוסי של הפרה הישראלית, ולדעתו זה יושג אך ורק ע"י פרים מילדי הארץ. הוא מדגיש באופן מיוחד את דבר הקניית כושר ההסתגלות של הפרה הישראלית לתנאים האקלימיים, ולשם כך יש לשמר במורשה את הגאנים שהנחיל הגזע הדמשקאי לפרה הישראלית-פריזית. בבחירת הפרים הישראליים יש להעדיף את אלה שמוריי שים גם עמידות רבה יותר בקונדיציה גופנית טובה גם בתודשי הקיץ הלוהטים, כדי שהבהמות לא תדולדלנה מחמת פגעי החמה. הוא מזכיר בקשר עם זה את העובדה של פחיתת איכות הזירמה של הפרים שהוחזקו ב"א.ל.ם. ומביע את צערו על כך שעם חיסול תחנת הזרעה זו שבעמק הירדן, תימנע למעשה הבררה בפרים מבחינת עמידותם בתנאי אקלים קשים.

בתארו את עבודת התחנות להזרעה הוא מזכיר את הפרים המצטיינים, ובייחוד את "דנדי 190", שעשרת בניו כבר פעילים וממשיכים בהפצת תכונותיו המשובחות. תעודתו המלאה של "דנדי" מובאת בדו"ח.

בפרק המוקדש להזרעה המלאכותית הוא מעלה על נס את העובדה שכ-50% מההזרעות נעשות בזירמה של פרים בדוקים; כן מרחיב הוא את הדיבור על מבחני הצאצאים של הפרים ומסביר את השיטה הנהוגה בארץ.

פרק נוסף מוקדש לביקורת התנובה הרשמית, המבוצעת ע"י ה.מ.ב., תוך שיתוף פעולה עם אגף בעלי החיים שבמשרד החקלאות.

תיקון טעות

הפרה "טנטורה", שתצלומה הובא בשער חוברת 55, היא מעדר משאבי-שדה ולא מרביבים, ככתוב שם.

* בהופעת חוברת זו חל איחור מחמת מחלת השפעת שפרצה בין עובדי הדפוס. המערכת מצטערת מאוד על כך, אבל לא היה ביכולתה לתקן את הדבר; ואת חברינו הקוראים, הסליחה.